

Sentez Raporu

Yönetici Özeti

Kömürün Ötesinde

Milas

Kömürün Ötesinde Milas Araştırma Raporu

Araştırmacı ve Yazar: Baran Alp Uncu
Redaksiyon: Nazan Bağ
İllüstrasyon: Yasemin Sayıbaş Akyüz
Mizanpaj: Erhan Teksöz
Editör: Efe Baysal, Elif Cansu İlhan, Özlem Katisöz

Yayın Tarihi: Mayıs 2023

Karadam Karacahisar Mahalleleri Doğayı Doğal Hayatı Koruma Güzelleştirme Ve Dayanışma Derneği (KARDOK), Yeniköy-Kemerköy Termik Santrallerinin kömür madeni için yok etmek istediği İkizköy'de ve Akbelen Ormanı'nda yaşayan köylüler tarafından, bu ekolojik yıkım ile mücadele etmek amacıyla 2020 yılında kurulmuş olan bir köy derneğidir. Milas ilçesi sınırları içinde doğayı, doğal hayatı korumayı, güzelleştirmeyi sağlamak, bu konuda çalışmalar yapan diğer kişi ve kuruluşlar ile dayanışmak için yıllardır çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda ekokırımlara karşı hukuki olarak da mücadele etmekte ve birçok davayı yürütmektedir.

Milas Kent Konseyi 2009'da Milas'ın sorunlarına yerel düzeyde demokratik katılımıla çözüm getirmek üzere kurulmuştur. Konseye, 110 kurum/kuruluş üyedir ve Kadın, gençlik, kent tarihi ve belleği, kent estetiği, ekoloji ve çevre, trafik güvenliği, tarihi ve kültürel miras konularında meclislerde çalışmalarını yürütmektedir

Climate Action Network (CAN) Europe (Avrupa İklim Eylem Ağı), iklim değişikliğiyle mücadele eden Avrupa'nın önde gelen sivil toplum koalisyonudur. 38 ülkeden 170'ten fazla üye organizasyonu ile 1.500'ün üzerinde sivil toplum kuruluşu ve 47 milyondan fazla yurttaş temsil eder ve Avrupa çapında sürdürülebilir kalkınma, iklim ve enerji politikaları için çalışır. Daha fazla bilgi için <https://caneurope.org/>

İklim İçin 350 Derneği, adını atmosferdeki karbondioksit miktarının güvenli üst sınırının milyonda 350 parçacık (ppm) olması gerektiğinden almaktadır. Başta kömür olmak üzere halk sağlığını, doğayı, iklimi tehdit eden fosil yakıt kullanımının, yaşanabilir bir yeryüzü için bir an önce sonlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu çerçevede fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına adil bir geçişi talep eden kurum, bu yönde çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Daha fazla bilgi için: iklimicin350.org

İÇİNDEKİLER

1. Giriş

2. Adil Geçiş: Kimsenin geride kalmadığı bir enerji dönüşümü

Tarihsel arka plan

Adil geçiş nedir: Ne anlama geliyor, neyi amaçlıyor?

Adil geçiş programlarının temel ilkeleri, ortak özellikleri ve yaygın araçları

3. Kömürün Gölgesinde Milas

4. Milas'ta kimsenin geride kalmadığı bir kömürden çıkış

Milaslılar ne istiyor?

2030 kömürsüz bir Milas hayalinde dönüşüm fırsatları

Zeytincilik

Arıcılık

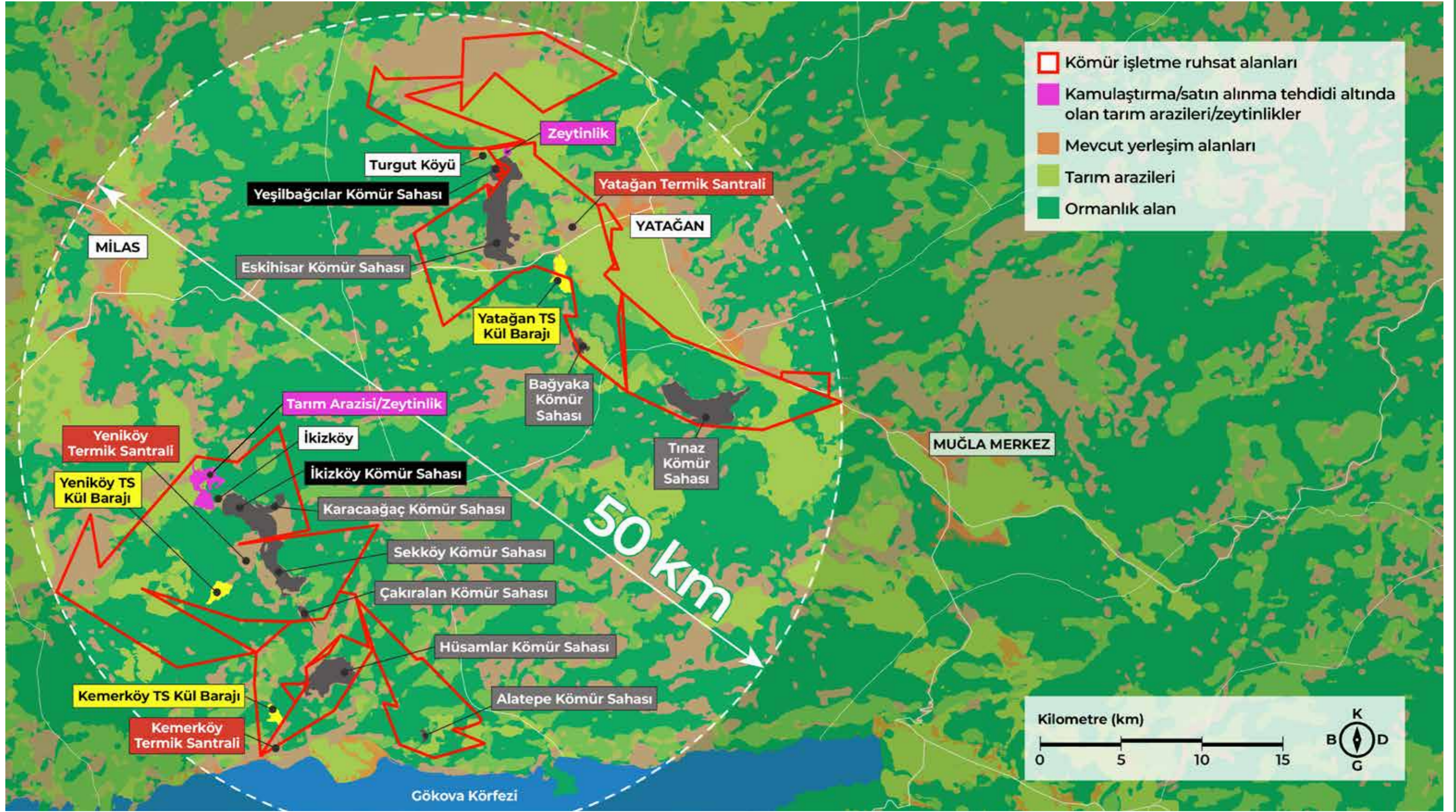
Turizm

Yenilenebilir enerji

Tarım ve bitkisel üretim

Halicilik

Orman ürünleri

Muğla'daki kömür sahaları ve kömürlü termik santralleri gösteren harita - grafik: Yasemin Sayıbaş Akyüz

1. GİRİŞ

İnsan kaynaklı sera gazı emisyonları nedeniyle küresel ortalama sıcaklıklar endüstri devriminden beri hızla artıyor. Bugün, dünya sanayi öncesi döneme göre 1,1 derece daha sıcak. Küresel ortalama sıcaklık artışı hızla devam ederken, 1,1 derecelik sıcaklık artışı bile aşırı hava olaylarının sayısında ve şiddetinde artış, büyük can kayıplarının yaşandığı seller, sıcak hava dalgaları nedeniyle şiddetlenen ve günlerce süren orman yangınları, sağlık sorunları gibi toplumsal ve ekonomik krizlere neden oluyor. 2015 yılında imzalanan Paris İklim Anlaşması ve sonrasında binlerce bilim insanının katkıları ile hazırlanan IPCC (Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli) 1,5 derece raporu, sıcaklık artışının 1,5°C ile sınırlandırılmasını insan medeniyetinin geleceği için kritik eşik olduğunu işaret etti. Ortalama sıcaklık artışını bu kritik eşikte tutabilmek için iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarının en aza indirilmesi ve yüzyıl ortasına kadar küresel çapta dengelenmesi (net sıfır olması) gerekiyor. Kömür, karbon yoğunluğu en fazla olan fosil kaynak ve **kömürü yerin altında bırakmak emisyon azaltımı için en kolay ve birincil adım**. Çünkü kömürden elektrik üretimi küresel emisyonlara tek başına en fazla neden olan sektör ve elektrik üretiminde kömürün yerini alabilecek temiz seçeneklere uygun maliyetlerle erişmek bugün mümkün. Paris İklim Anlaşması'nın devreye girmesi ardından pek çok ülke iklim değişikliği ile mücadele için emisyon azaltım politikalarına hız verdi ve kömürü elektrik üretiminde sıfırlamak için hedefler koydu. Pek çok ülke kömürden elektrik üretimini 2030 yılında veya öncesinde sonlandırmayı hedefliyor. 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ardından yaşanan enerji krizi bile bu hedeflerin ertelenmesine neden olmadı. Kömür enerjisinin negatif dışsallıkları, yenilenebilir enerji ve

enerji depolaması gibi alanlardaki maliyet düşüşleri ve enerji piyasalarında esneklik ihtiyacının artması gibi nedenlerle kömür kullanımı küresel ölçekte azalıyor ve ilerleyen yıllarda bu azalma eğiliminin daha da hızlanması bekleniyor.

Türkiye'de elektrik üretimi %35 oranında kömürden yapılıyor ve henüz bir kömürden çıkış politikası yok. Diğer yandan, başta Avrupa Birliği'nde (AB) uygulanan Avrupa Yeşil Mutabakatı olmak üzere küresel gelişmeler, Türkiye için de düşük karbonlu kalkınmaya geçiş, enerji dönüşümü ve kömürden çıkış tartışmalarını hızlandırdı.

Kömürden çıkış, teknolojik olarak mümkün olmakla beraber dönüşüm yalnızca teknik bir meseleden ibaret değil. Kömüre dayalı enerji sektöründeki dönüşüm, toplumsal ve ekonomik boyuttaki dönüşüm ile istihdam/beceri alanındaki dönüşüm ihtiyaçlarını da beraberinde getiriyor. **Bu geçişin, adil ve eşitlikçi olması, insanları ve doğayı göz ardı etmeden, insanlara değişime uyum gösterme ve değişimin getirilerinden faydalanma şansı tanıyan bir biçimde olması gerekiyor.** Bunun gerçekleşmesi için; hükümetlerin, yerel makamların, iş ve finans kurumlarının, sendikalar, yöre halkları ve çevre örgütleriyle birlikte, düşük karbonlu bir ekonomiye geçişi tamamlayacak kapsamlı **bir adil dönüşüm çerçevesini ortaya koymaları şart**.

Muğla'nın kömür bölgeleri olan Milas ve Yatağan ilçelerinde toplam 3 kömürlü termik santral ve bu santrallere yakıt temin eden kömür madenleri bulunuyor, yeni kömür madenleri açılıyor ve var olan madenler genişletiliyor. Bölgede kömürlü termik santrallerin faaliyette olması ve kömür madenleri-

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

nin sürekli genişlemesi bir yandan ciddi bir ekosistem tahribatına yol açıyor, diğer yandan hak ihlallerini beraberinde getiriyor. Hava kirliliği, su kirliliği, yerinden edilmeler, orman alanlarında tahribat ile Milaslıların termik santraller ve kömür madenlerinin yaşam alanlarına olumsuz etkilerine dair tanıklıkları gösteriyor ki Milas'ta kömürün terk edilmesi şart. Bunlara ek olarak; Türkiye'nin 2053 yılı net sıfır emisyon vizyonu da 2030 yılına kadar Türkiye'nin elektrik üretiminde kömürün sıfırlanmasını gerektiriyor. Yapılan bilimsel çalışmalar, 2030 yılına kadar elektrik üretiminde kömür enerjisinden çıkış hedefinin Türkiye için gerçekçi uygulanabilir bir hedef olduğunu gösteriyor.

Küresel ve ulusal iklim politikasına paralel olarak Muğla'nın 2030'a kadar kömürden çıkışının gerçekleşeceği - termik santrallerin ve kömür madenlerinin kapatılacağı - varsayıldığında bu bölgelerde geçimini kömürlü termik santral ya da kömür madencilikinden sağlayanların (bizzat kömür sektöründe istihdam edilen ya da bu sektörlerin çarpan etkisindeki nüfus) net sıfır uyumlu bir ekonomiye geçişi için adil ve kapsayıcı dönüşüm planları ortaya ko-

nulmasına ihtiyaç var. Aksi takdirde enerji dönüşümü, hazırlıksız yakalanan farklı kesimleri zor durumda bırakma, yöre halklarını geride bırakma ve yerel ekonomilerin zarar görmesi gibi riskleri barındırıyor.

Bu rapor Milas'a odaklanıp kömürden çıkışın istihdam ve yerel ekonomiler üzerindeki olası olumsuz etkilerinin (iş kaybı, gelir kaybı, beceri dönüşümü ihtiyacı vb) nasıl bertaraf edilebileceğine dair önerileri ve net sıfır uyumlu bir ekonomiye geçişin sağlayacağı fırsatları/faydaları, geçiş için ihtiyaçları ve beklentileri derleyerek Türkiye'de **kömürden adil bir çıkışa** dair yerel bir perspektif sunmayı amaçlıyor.

Raporda, öncelikle adil geçişin tanımı, yaklaşımları, ilkeleri, araçları inceleniyor ve deneyimler, uygulama örnekleri değerlendiriliyor. İkinci bölümde kömürlü termik santral ve madenlerin Milas'ta neden olduğu olumsuz etkiler, zararlar sunulduktan sonra yöre halkının ve ilgili ulusal paydaşların olası bir kömürden çıkış senaryosuna dair görüş ve beklentileri aktarılıyor. Son olarak; Milas için kömürden adil bir çıkışı mümkün kılacak yeşil, net sıfır uyumlu, yerel ekonomik seçenekler değerlendiriliyor.

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

2. ADİL GEÇİŞ: KİMSENİN GERİDE KALMADIĞI BİR ENERJİ DÖNÜŞÜMÜ

Tarihsel arka plan

Adil geçiş kavramı ilk olarak 1970'lerde sanayi kaynaklı çevre ve sağlık sorunlarına dikkat çeken işçi hareketleri ile gündeme geldi. 1990'lara gelindiğinde kavram, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) çevre mevzuatı ve kontrollerinin sıkılaşması ve hükümetin kirletici sanayilere yönelik önlemleriyle, işçi sendikaları çevre korumayı desteklerken istihdamın kaybolması riskine karşılık işçilere destek programı oluşturulması talebiyle yeni bir boyut kazandı. Amaç, kirletici sektörlerde çalışan işçilerin ve toplulukların işlerinin ve gelirlerinin korunması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sağlıklı bir çevrede yaşama imkanlarının sağlanmasıydı. Aynı dönemde ABD'de sendikal hareketin çevre adaleti hareketleriyle bağlantıları, somut işbirliklerine dönüştü, sendikalar ve çevre hareketinden gruplar Adil Geçiş İttifakı'nı (Just Transition Alliance, JTA) kurdu. ABD'de gündeme gelen adil geçiş konusu, küresel ölçekte yayılmaya başladı ve uluslararası müzakerelerin konusuna haline geldi.

2000'lerin ortasından itibaren, adil geçiş taleplerinin küresel ölçekte yayılması, özellikle Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun (ITUC) başını çektiği daha organize ve kapsamlı girişimlerle hızlandı. 2010'ların başından itibaren adil geçiş, sivil toplumun farklı aktörleri (STKlar, çevre ve iklim hareketleri, sendikalar, vd.) tarafından sahiplenilen, aynı zamanda uluslararası iklim siyasetinde ana akımlaşan bir kavram hâline geldi. 2000'ler boyunca Birleşmiş Milletler İklim Zirvelerine (COP) sendikaların katılımı düzenli olarak arttı. 2015'te Paris'te düzen-

lenen, dünya iklim siyasetinin yol haritası niteliğinde olan Paris Anlaşması'nın imzalandığı COP21, adil geçiş için de bir dönüm noktası oldu. Adil geçiş işaret eden "ulusal düzeyde tanımlanmış kalkınma öncelikleri doğrultusunda, iş gücünün adil geçiş ile insana yakışır ve nitelikli işler oluşturmanın gerektirdiği şartların dikkate alınması" ifadesi Paris Anlaşması'nın giriş bölümünde yer aldı. 2019'da gerçekleşen COP24'te ise 50'den fazla devletin temsilcisi *Silesia Dayanışma ve Adil Geçiş Beyannamesi*'ni imzaladı. COP25 zirvesinde *İşler için İklim Eylemi Girişimi* başlatıldı. 2021'de düzenlenen COP26'da "net sıfır emisyonu geçişte yeşil büyüme, insana yakışır iş ve ekonomik refah" sloganıyla Avrupa Birliği'nin yanı sıra Kuzey Amerika ve Avrupa'dan 15 hükümet *Adil Geçiş Bildirgesi*'ne imza attı.

Adil geçiş nedir: Ne anlama geliyor, neyi amaçlıyor?

Mevcut adil geçiş çerçevelerini -her biri kendi içerisinde tek bir tanıma sahip olmasa ve farklı şekillerde yorumları bulursa da- genel hatlarıyla 4 kategori altında toplamak mümkün: *Statükocu yaklaşım, idari reform, yapısal reform yaklaşımları ve dönüşümcü yaklaşım*. Statükocu yaklaşım ve idari reform yaklaşımı mevcut ekonomik düzende bir değişim hedeflemez, mevcut sistem içinde düzenlemeler önerir. Yapısal reform yaklaşımı, toplumsal güç ilişkilerini sorgular ve değiştirmeyi amaçlar, mevcut sistemdeki dağılım ve katılım adaletsizliklerine işaret eder. Kurumsal değişiklikleri ve uzun vadeye yayılmış bir yapısal dönüşümü hedefler. Dönüşümcü yaklaşım, içinde bulunulan iklim krizinden dolayı hâkim ekonomik ve

siyasi düzenin daha kökten bir eleştirisini yapar. Bu yaklaşımı savunan sendika ve toplumsal hareketler, çözüm olarak "sürekli büyüme" fikri üzerine inşa edilmiş olan fosil yakıt temelli mevcut ekonomik yapı ve ilişkilerin tamamen dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürer. Bunun aracı olarak alternatif bir kalkınma anlayışının geliştirilmesini ve tabandan örgütlenen demokratik ekonomik oluşumları önerir.

Reformist ve dönüşümcü yaklaşımlar, enerji geçişinin ana unsuru olarak hem sosyal adaleti sağlamayı hem de iklim krizi ile mücadele etmeyi görür. Uygulama tarafından baktığımızda, reformist ve dönüşümcü yaklaşımların, iklim adaletinin temel prensiplerini adil geçiş programlarının merkezine, 3 temel boyutta yerleştirdiğini görürüz; tanınma adaleti, dağılım adaleti ve katılım adaleti. Tanınma adaleti, özetle, enerji geçişinden olumsuz etkilenecek farklı toplumsal grupların belirlenmesi ve farklılıklarının (bilgiye erişim, yönetim, değerler vb) tanınması ve anlaşılması; dağılım adaleti, fayda ve maliyetlerin hakkaniyetli dağıtılması; katılım adaleti, geçişten etkilenenlerin doğrudan katılımını temin edecek koşulları sağlamak anlamına gelir.

Türkiye'de bugün ne fosil yakıtlardan çıkış kararı ne de net sıfır ekonomiye geçişi destekleyen bir adil geçiş politikası var. Her ne kadar Avrupa Birliği'nin (AB) Avrupa Yeşil Mutabakatı'na yanıt olarak Yeşil Mutabakat Eylem Planı hazırlıkları ya da 2053 yılını hedefleyen net sıfır emisyon vizyonunun açıklanması gibi gelişmeler yaşansa da bunların ekonomi, enerji ya da iklim politikasında yapısal bir değişime/dönüşüme yol açtığına dair bir işaret yok.

Adil geçiş programlarının temel ilkeleri, ortak özellikleri ve yaygın araçları

Adil geçiş kapsamında farklı yaklaşımlar bulunmakla beraber bu yaklaşımlar ortak olarak şu temel prensipleri savunuyor: Vizyon oluşturma ve planlama, yaşamı merkeze alan yeni politikalar, bütüncül yaklaşım, çok-ölçeklilik, iklim dostu işlere yatırım, ekonomik çeşitliliğin sağlanması, sosyal koruma politikası ve programları, adil geçiş finansmanının sağlanması, katılımçılık, sosyal diyalog, yerelle uygunluk, kapsayıcılık ve kesişimsellik, toplumsal cinsiyet eşitliği/adaleti.

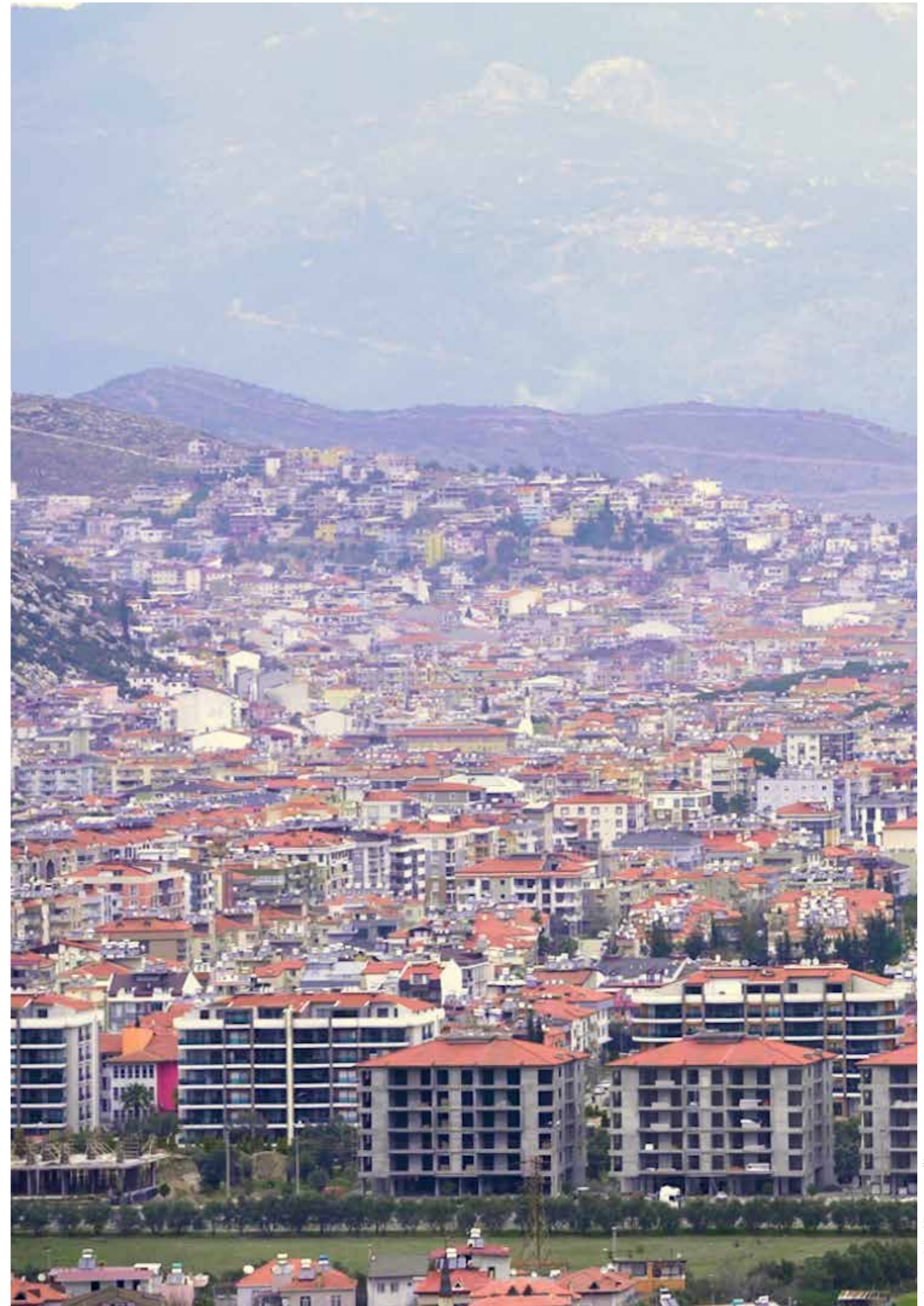
Ayrıca, dünya genelinde farklı coğrafyalarda başarıyla uygulamaya konulan **adil geçiş programlarının ortak özelliklerine** bakarsak göze çarpanlar şunlardır:

- Bir plan çerçevesinde hareket edilmesi,
- İşçilerin, politika ve eylemlerin merkezinde yer almaları,
- Bölgesel ölçekte vizyon geliştiren ve hareket eden yerel ve ulusal karar alıcıların varlığı,
- (Farklı biçim ve seviyede olmakla beraber) Yerel halkın kararlara katılımının sağlanması,
- Özel destek mekanizmalarının oluşturulması ve işletilmesi,
- Kapasite artırımının desteklenmesi.

Adil geçiş program ve politikaları incelendiğinde başvurulan ve öne çıkan **bazı ortak araç ve uygulamalar** ise şu şekilde listelenebilir:

- Erken emeklilik, emeklilik maaşı ve finansal tazminat programları,
- Mesleki beceri geliştirme ve meslek edindirme eğitimleri ve programları,
- Altyapı yenileme projeleri,
- Bölgesel destek mekanizma ve programları,
- Katılımcılık ve sosyal diyalog mekanizmaları ve süreçleri.

Dünyadan deneyimler incelendiğinde, bahsedilen ilke, plan ve araçlar hayata geçirilmediğinde, enerji geçişinin adil bir şekilde gerçekleştirilmesinin önünde benzer engeller olduğu görülüyor. Örneğin; toplumsal desteğin eksik olması, model ve örneklerin yetersizliği, uygulama programlarında iklim adaleti ve adil geçiş ilkelerinin göz ardı edilmesi sonucunda var olan eşitsizlik ve adaletsizliklerin artması, hükümetler tarafından taahhüt edilen iklim hedeflerine adil geçiş politika ya da mekanizmalarının dahil edilmemesi, siyasi atmosferin katılıma izin vermemesi, bilgi ve uzmanlığın kurumsallaşmaması, yüksek işsizlik oranları, kayıt dışı faaliyet oranı, düşük sendikalılık, işgücünün düşük karbonlu ekonomilere uygun becerilerden yoksun olması, fosil yakıtları önceliklendiren yatırımların devam etmesi, kırılganlığı yüksek sosyoekonomik grupların finansal desteklere erişiminin yetersizliği sıkça rastlanan engeller olarak listelenebilir.

3. KÖMÜRÜN GÖLGESİNDE MİLAS

Milas'ta Kemerköy Termik Santrali 30 yıldır, Yeniköy Termik Santrali ise 37 yıldır çalışıyor, kömür madenleri ise sürekli genişliyor.

• **Kömür, Milas'ın topografyasını değiştiriyor:** Bugüne kadar Milas ve Yatağan'da açık ocak linyit kömürü madenciliği yapılan yaklaşık 5.000 hektar alanda yaşanan topografya değişimi ve toprak tahribatı, ekosistemi ve biyolojik çeşitliliğe büyük zarar veriyor. Bu değişim, verimli tarım topraklarını yok ederken erozyon riskini de beraberinde getiriyor.

• **Kömür, su kirliliği ve suyun azalmasına sebep oluyor:** TES'ler ve kömür madenleri Milas'ta yeraltı ve yerüstü sularının hem nitelik bakımından bozulmasına hem de azalmasına neden oluyor. Kömür madenleri için yapılan kazılar sonucunda yeraltı suları çekilirken, termik santraller soğutma suyu olarak yüksek miktarda su tüketiyor. Ayrıca, termik santrallerin ortaya çıkardığı atık suların, cüruf ve uçucu tozların ve kömür madenlerinde oluşan ağır metal içeren atık suların doğaya karışması da yüzey ve yeraltı suların toksik maddelerle kirlenmesine yol açıyor.

• **Kömür, ormanları yok ediyor:** Kömür endüstrisi nedeniyle Milas ve çevresinde giderek artan miktarda ormanlık alan hasar görüyor ya da ortadan kalkıyor. Milas ve Yatağan'da bugüne kadar maden ocaklarının işletildiği yaklaşık 5.000 hektar alanının yarısından fazlasının ormanlık alan olduğu hesaplanıyor. Milas'ta top-

lam 23.000 hektar alan linyit maden ocağı ruhsat alanı olarak tahsis edilmiş durumda. 2018 yılında yayınlanan "Kömürün Gerçek Bedeli: Muğla" raporuna göre, gelecek 30 yıllık süreçte maden ruhsat alanlarının tamamının işletmeye alınması durumunda Milas'taki 11.200 hektar orman alanında ağaçlar kesilecek ve ekosistem tahrip olacak. Kömür madenciliği, bölgede İkizköy ile iç içe geçmiş olan Akbelen Ormanı'nı da doğrudan tehdit ediyor. Ekosistem hizmetlerinin yanı sıra Akbelen Ormanı buluşma, sosyalleşme ve dinleme yeri olarak sosyal ve kültürel öneme sahip. Zeytin ağaçlarının da bulunduğu Akbelen Ormanı, civarındaki bölgenin yerüstü ve yeraltı su kaynakları için de önemli bir su toplama alanı.

• **Kömür, hava kirliliğine sebep oluyor:** Bölgedeki kömür faaliyetleri yüksek miktarda kirlenici gaz ve partikül salımına yol açıyor. Bu da hem iklim değişikliğine neden olurken hem de bölgede yüksek seviyelerde hava kirliliğine neden oluyor. Milas'ta bulunan Kemerköy ve Yeniköy termik santralleri ile Yatağan'da bulunan Yatağan termik santralinin 1983 - 2017 arasında saldırdığı toplam karbondioksit miktarının 360 milyon ton civarında olduğu hesaplanıyor. Bölgedeki üç termik santralin 2043'e kadar çalışmaya devam etmesi hâlinde atmosfere ek olarak 328 milyon ton daha karbondioksit emisyonuna neden olacağı öngörülüyor.

• **Kömür, insan ve canlı sağlığını tehdit ediyor:** Termik santrallerin başta hava kirliliği

İkizköylüler, Akbelen Orman'ını tehdit eden kömür madenlerine karşı mücadele ediyorlar.

olmak üzere yarattığı tahribat yörede kamu sağlığını birçok yönden tehlikeye atıyor. Hava kirliliği kaynağı olan partikül maddeler akciğer ve kalp rahatsızlıkları, felç, çocukların sağlıksız gelişimi, alzheimer, obezite gibi bir dizi ciddi rahatsızlığın oluşumunda ve gelişmesinde etkili oluyor. Termik santrallerin havaya saldığı kükürt dioksit (SO₂) hayati tehlike arz eden akciğer rahatsızlıklarına ve astım gibi kronik rahatsızlığa neden oluyor. Termik santrallerin atmosfere bıraktığı toksik gazlardan biri olan azot oksitler (NO_x) da solunum yollarında yangı (enflemasyon), normal hücre mekanizmalarının bozulması, dokularda hasar ve sonucunda bağışıklık mekanizmasının zayıflaması gibi ciddi sağlık risklerine yol açıyor.

Açıldıkları tarihten 2020'ye kadar Yatağan Termik Santrali'nin 33.319, Yeniköy TES'in 23.595 ve Kemerköy'ün 11.600 erken ölüme yol açtığı hesaplanıyor. Ayrıca, kronik akciğer ve kalp rahatsızlıkları, erken doğum ve diğer bir dizi ciddi rahatsızlığa yol açmaları nedeniyle de termik santraller kamu sağlığını tehdit ediyor. Öte yandan dışsallaştırılan insan hayatına etkilerinin yanı sıra sağlık nedeniyle iş günü kayıp-

ları ve kamu bütçesine binen yükler de termik santrallerin yarattığı büyük sağlık maliyetleri arasında bulunuyor.

• **Kömür, yerinden edilmelere sebep oluyor:** Kömür madenlerinin işletmeye açılmasından bu yana Yatağan ve Milas'ta toplam 10 köy yerinden edildi. Milas'ta ilk maden kaynaklı kamulaştırma 1980'lerde Sekköy'de gerçekleşti. Bunu, yıllar içerisinde Hüsamlar, Alatepe, Çakıralan, Karacağaç ve Işıkdere Mevkii-İkizköy'deki evlerin ve arazilerin maden sahasına dahil etmek için kamulaştırılması izledi. Bugün, İkizköy'ün diğer mevkileri ve köy ile iç içe geçmiş ve köylülerin müşterek alanı olan Akbelen Orman'ının maden sahasına dönüştürülmesi girişimleri bulunuyor. Yapılan hesaplamalara göre Milas ve Yatağan'da yeni kömür madeni projelerinin hayata geçmesi yaklaşık 30.000 kişinin geçim kaynaklarını ve/veya barınma yerlerini dolayısıyla sosyal, kültürel ve ekonomik varlıklarını doğrudan etkileyecek. Kömür madenlerinin faaliyet alanlarını genişletmesi nedeniyle Yatağan'da 27, Milas'ta 21 köyün zeytinlik alanlarının tahrip olacağı veya yok olacağı tahmin ediliyor.

4. MİLAS'TA KİMSENİN GERİDE KALMADIĞI BİR KÖMÜRDEN ÇIKIŞ

Milaslılar ne istiyor?

Yapılan saha araştırması gösteriyor ki Milas halkı kömür ile sosyal, kültürel veya duygusal bir bağ kurmuyor. Bölgenin geçim kaynakları sorulduğunda hem halk hem de yerel paydaşlar zeytincilik, tarım, arıcılık, hayvancılık gibi faaliyetleri sıralıyor. Maden ve santraller hızlıca akla gelen, Milas ile özdeşleştirilmiş bir geçim kaynağı değil, bölgeyi kalkındıran bir unsur olarak değerlendirilmiyor. Buna karşın; kömürün yöredeki zararları en çok vurgulanan konu. Hava kirliliği, tarımsal verim kaybı, zeytin ağaçlarının verimsizleşmesi, kanser ve solunum yolu hastalıklarının artması, susuzluk gibi halkın gözlemediği pek çok sorun kömürle ilişkilendiriliyor.

Halkın çoğunluğu bu etkilerin kömürden kaynaklandığını dile getiriyor. İstimlak yoluyla köylülerin yerlerinden edilmesi ise, kömürle ilgili en doğrudan deneyimlenen ve en kaygı uyandıran sorun.

Kömürlü termik santraller ve kömür madeni işletmeleri sadece "güvenceli bir istihdam kapısı" olarak görülüyor. Milaslıların algısında madenler ve termik santraller avantajlı bir geçim kaynağı olmaya devam ediyor. Asgari ücretin üzerinde kazanç,

emeklilik hakkı, ulaşım kolaylığı, gençlerin gözünde bu işin cazibesini artırıyor. Bu yüzden kömürden ekonomik çıkar sağlayan santral ve maden çalışanı gençler ile buralarda işe girmek isteyen gençlerin kömüre dair algısı halkın geneline göre daha olumlu. Kömüre dair genel algının olumsuz olmasına ve kömürden çıkışın neredeyse halkın tamamı tarafından talep ediliyor olmasına rağmen, kömürden çıkış tartışmasında ekonomi belirleyici faktör. Maden ve termik santrallerin geçim kaynağı olması hem çalışanlar hem de halkın geri kalanı tarafından kömürün verdiği hasarın katlanılabilir görülmesine yol açıyor. Halkın bu algısı kömürden çıkış sürecinde maden ve termik santrallerde çalışanların kazanılmış haklarının korunması ve mevcut istihdam koşullarını sağlayacak alternatifler geliştirilmesi gerekliliğini gösteriyor.

Gençler tarımsal üretime dönmeyi tercih etmiyor. Aylıklı çalışmaya alışmış gençler maden ve santrallerin kapanması durumunda tarımsal üretimi değil, turizm, su ürünleri, havalimanı gibi sektörleri tercih edeceklerini söylüyor. Gençler tarımsal üretim seçeneğini zor ve maliyetli buluyor. Dolayısıyla maden ve termik santrallere alternatif olacak sektörlerin, yalnızca ekonomik olarak değil, güvenceli

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

olma ve gençler için cazip olma açısından da değerlendirilmesi gerekiyor.

Kömürden çıkışı sağlayabilecek alternatif sektörler önerilirken tek bir sektör yoğun olarak öne çıkarılmıyor. Bunun nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt olarak araştırma bulguları bize kömüre tek başına alternatif oluşturacak bir geçim kaynağı bulunmadığını gösteriyor. Bölge halkının sahip olduğu üretim deneyim ve birikimi, farklı gelir getirici faaliyetlerin birbirlerine entegre biçimde, bir arada yapılmasına uygun. Bölgesel ölçekte tasarlanmış, sürdürülebilir ve dayanışmacı bir bakış açısıyla yerel ekonomik aktörleri güçlendirerek yeni bir ekonomi kurmak mümkün. Adil geçiş prensiplerine uygun bir kömürden çıkış sürecinde, aynı zamanda, insanlara ve diğer canlılara zarar verebilecek yöntemlerle işleyecek sektörlerin yeni kurulacak ekonomik sistemden uzak tutulması gerekiyor.

2030'da kömürsüz bir Milas hayalinde dönüşüm fırsatları

Zeytincilik

Yaklaşık 5 bin yıldır insan yerleşiminin bulunduğu Milas'ta zeytin ve zeytincilik sosyal ve kültürel yaşamın her daim ayrılmaz bir parçası. 2020'de AB coğrafi işareti olarak tescillenen Milas zeytinyağı, bölge zeytinciliği için de önemli bir potansiyel barındırıyor. Milas'taki zeytin ağaçları, Türkiye genelindeki 187 milyon civarındaki toplam zeytin ağacı stokunun yaklaşık %5'ini oluşturuyor. Milas'ta zeytin potansiyelinin istenilen seviyede kullanılmamasına rağmen Milaslılar zeytin ile iç içe geçmiş bir yaşam sürdürüyor. Zeytin, yöredeki 114 köy için önemli bir geçim kaynağı niteliğinde. Yöre halkının gözünde "Kömürsüz Milas" en çok "tarımsal verimliliğin arttığı" ve "zeytin ve zeytinyağı üretiminin geri geldiği" bir gelecek ile eş değer tutuluyor.

Milas'ın zeytinyağı potansiyelinin kullanılması için en kolay ilk adımın, işlenmeden bölge dışına çıkan

zeytinin ekonomiye kazandırılması olduğu değerlendiriliyor. Milas'ta üretilen ortalama 100 bin ton zeytinin yaklaşık %20'si (20.000 ton) işlenmeden diğer illerdeki üreticilere satılıyor. Katma değer sağlayacak bir ürüne dönüştürülmeden bölge dışına satılması bölge ekonomisi ve istihdam bakımından önemli bir kayıp oluşturuyor. 20.000 ton zeytinin, 50 zeytin işleme, 15 zeytinyağı üretim tesisi, 5 sabun-şampuan imalathanesinin kurulması ile Milas'ta işlenmesi ve katma değerli hale getirilmesi mümkün. Yeni kurulacak 15 zeytinyağı tesisinde toplam 105, 50 zeytin işleme tesisinde toplam 500, 5 sabun-şampuan üretim tesisinde toplam 80 olmak üzere zeytine dayalı imalat sektöründe toplam 685 yeni iş yaratılabilir. Bunlara ek olarak, zeytine dayalı bütüncül bir yerel ekonomik gelişmenin desteklenmesi ile kurulabilecek başka tesislerle yeni istihdam sağlanması da mümkün. Örneğin, zeytine dayalı sanayi sektörünün atıklarını değerlendirecek 3 pirina tesisinde toplam 30, zeytin çevresinde bir turizm stratejisinin geliştirilmesiyle kurulacak 2 konaklama tesisinde yaratılacak 40 yeni iş de eklendiğinde yeni yatırımlarla toplam 755 kişiye iş imkanı sadece zeytine dayalı hizmet ve üretim sektörleri ile sağlanabilir. Milas'ın kömür madenciliği sektöründe 800 kişi istihdam edildiği düşünüldüğünde, bütüncül ve kapsayıcı yerel ekonomi gelişme programları ile kömürden adil bir çıkışın Milas için gerçekçi ve uygulanabilir olduğu görülüyor.

Çarpan etkisi sayesinde yeni tesislerin bölge ekonomisine buralarda çalışacak olanların kazandığı toplam gelirin ötesinde bir katkı sağlaması söz konusu. 2021 verilerine göre, yeni işlerde çalışanların 6 aylık toplam gelirlerinin/harcamalarının 17,75 milyon TL, yıllık toplam gelirlerinin/harcamalarının 35,5 milyon TL civarında olması muhtemel. Çarpan etkisi hesaba katıldığında, bölgedeki gelir artışının yaklaşık olarak 6 ay için toplam 40,6 milyon TL, yıllık olarak toplam 81,2 milyon TL olacağı hesaplanıyor.

Yapılan hesaplamalara göre, bölgede kömürlü termik santrallere bir yıllık teşvik miktarının sadece bir sefer için zeytin ile ilgili tesislerinin kurulmasına harcanması durumunda kömür madenlerinde istihdam edilenlerin neredeyse tamamına yeni, yeşil, iklim dostu ve insan onuruna yakışır işler yaratılması mümkün. Buna göre, 70 yeni zeytin işleme, zeytinyağı ve sabun-şampuan yapımı tesisinin kurulması

için gereken toplam yatırım miktarı - 2021 yılı verilerine göre - 240 milyon TL civarında. Milas'ta yer alan Yeniköy ve Kemerköy Termik Santrallerine sadece kapasite mekanizması kapsamında 2021 yılında o sene için 260 milyon TL destek verildi.

Milas'ın zeytinyağı sektöründe yeterince değerlendirmediği diğer bir potansiyeli de AB coğrafi işareti (Cİ). Milas zeytinyağı, 2020 yılında AB coğrafi işaret tescili aldı ve şu an Türkiye'nin AB coğrafi işaretli tek zeytinyağı. İtalya'nın AB coğrafi işaretli Toskana zeytinyağının yörenin toplam zeytinyağı üretimindeki oranı olan %4'e ulaşmak ve litre fiyatı olan 7,5 Euro, Milas zeytinyağı için hedeflenebilir. Bu hedeflenen üretim oranı ve fiyata ulaşılması durumunda Cİ tescilli üretimin Milas'ta 800 tona ve fiyatının da ortalama 75 TL'ye (2021 yılı fiyatları ile) yükselebileceği öngörülmüyor. Bu durumda Cİ tescilli zeytinyağının yarattığı değer 4,5 milyon TL'den 60 milyon TL'ye yükselebilir. Ayrıca uluslararası pazarlama ve reklam gibi faaliyetler yürütülürse Milas zeytinyağının ihracat yaratma potansiyeli de değerlendirilir. Halihazırda çok düşük miktarda ihraç edilen Milas zeytinyağının, iyi örgütlenmiş bir üretici birliği ile önemli bir ihracat geliri kazanma olasılığı bulunuyor.

Bu bağlamda, bölgede zeytinciliğin geliştirilmesi için atılması gereken adımlar şöyle özetlenebilir:

- Yeni zeytin, zeytinyağı ve zeytin temelli ürün ve hizmet işletmelerinin kurulması,
- Zeytin verimliliğinin artırılması,
- Âtıl durumdaki zeytinlik alanların değerlendirilmesi,
- Kömür madeni genişlemelerinin durdurulması,
- Karasu sorununun çözülmesi,
- AB Cİ tescilli zeytinyağı üretimine ağırlık verilmesi,
- Üreticilerin iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi,
- Üretici birlikleri/kooperatiflerin oluşturulması, güçlendirilmesi,
- Farklı dış pazarların hedeflenmesi,
- Zeytinyağı denetim mekanizma ve süreçlerinin geliştirilmesi,
- Zeytin ve zeytinyağı turizminin geliştirilmesi,
- Sektörler ve politikalar arası bütünleşik, kapsayıcı ve katılımcı yaklaşımın kurgulanması.

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

Arıcılık

Küresel ölçekte toplam çam balı üretiminin %92'si Türkiye'de gerçekleşiyor ve Türkiye'deki çam balı üretiminin de yaklaşık %75-80'i Muğla'da yapılıyor. Milas, %18 ile Muğla'nın bal üretiminde en yüksek paya sahip ilçesi. Arıcılık ve arılar yöredeki biyoçeşitliliğin ve ekolojik dengenin korunmasında kritik bir rol üstleniyor. Ayrıca arıcılık, yörenin ana geçim ve istihdam

kaynaklarından biri olması nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan da önem arz ediyor. Arıcılık ana geçimlik faaliyet olarak yürütülmediği durumda bile haneler için ek bir gelir kaynağı olarak değerli görülüyor.

Milas'ta arıcılığın yeni ve yeşil işler sunabilmesi ve yeniden cazip bir ekonomik faaliyet hâline gelebilmesi için üstesinden gelinmesi gereken sorunlar şöyle sıralanabilir:

- Çam balı üretiminin temel unsuru olan çam pamuklu koşnili böceği iklim değişikliğine bağlı olarak artan sıcaklıklar nedeniyle yörenin dışına, kuzeye doğru çekiliyor. Bu da arıcılıkta artan düzeyde verim kaybı yaşanmasına neden oluyor. İklim değişikliğinin arıcılığa yönelik tehdit oluşturan sonuçlarından biri de kontrol dışı yangınların sayısının ve kapsamının giderek artıyor oluşu. Mevsimlerin kurak geçmesinin etkisiyle yeterince çiy oluşmamasının arıların yeterli miktarda bal yapmamasına ya da yapılan balın yeterince şekerli olmamasına neden olduğu uzmanlar tarafından belirtiliyor.
- Kömür madenleri ve termik santrallerden salınan SO₂, NO_x ve CO₂ gibi zehirli gazlar kızılçam yapraklarında sülfürik asit ve nitrik asit birikimine neden oluyor. Bu da çam balı üretimi için gerekli balsıra böceğinin yeterli düzeyde oluşmamasına ve dolayısıyla verimin düşmesine yol açıyor. Ayrıca havadaki yüksek miktardaki SO₂ ve NO_x çam pamuklu koşninin ve bal arılarının solunum yollarını etkileyerek ölümlerine yol açabiliyor.
- Demografik olarak Milas'ta arıcılık yapanların çoğunluğu eskiden beri bu faaliyeti yürütmekte olan yaşlı nüfustan oluşuyor. Gençler ise arıcılığı çeşitli sebeplerden tercih etmiyor.
- Kullanılan yöntemler yenilenmiyor, arıcılık değişmekte olan koşullara uyumlu hâle getirilmiyor.
- Üretimden tüketime uzanan mevcut tedarik zinciriyle ilgili sorunlar gelir kayıplarına sebep oluyor.

Tüm bu sorunlara rağmen arıcılık tekrar Milas yerel ekonomisinin önemli bir unsuru hâline gelme potansiyeline sahip. Bunun için üretimden başlayarak tedarik zincirinin tüm kademelerini kapsayan bir dizi dönüşüme ihtiyaç bulunuyor. Bu yönde atılacak adımların bazıları şöyle özetlenebilir:

- Disiplinlerarası bir yaklaşımla farklı doğa ve sosyal bilim alanlarındaki ilgili çalışmaların bir araya getiren bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi,
- Biyoçeşitliliği ve ekolojik dengeyi gözeterek ekolojik arıcılık anlayışının geliştirilmesi,
- İklim değişikliğinin etkilerine uyumlu hedefleyen ve dirençliliği merkezine alan üretim yöntemlerinin hayata geçirilmesi,
- Arıcılık ürünlerinin çeşitlendirilmesi,
- Bölgede arıcılıkla ilgili eğitim programlarının hayata geçirilmesi,
- Yeni tip kooperatif ve örgütlenmelerin yaygınlaşması,
- Milas balının marka değerinin geliştirilmesi,
- Arıcılık teşvik ve finansman programlarının hayata geçirilmesi.

Turizm

Turizm, hem iklim değişikliğine ciddi şekilde katkısı olan hem de iklim krizinden doğrudan etkilenen bir sektör. Bu nedenle turizmi dirençli kılarken aynı zamanda iklim değişikliğinin oluşumuna neden olmayacak biçimde yürütülmesine yönelik yeni yaklaşımlara ihtiyaç var.

Milas; Bodrum, Fethiye, Marmaris gibi Türkiye'nin önemli turizm merkezlerine komşu konumda. Turizm hâlihazırda Milas halkı için ana geçim kaynaklarından biri değil. Öte yandan turizm merkezlerine yakın olmasının yanı sıra Milas deniz, tarih/kültüre ve zeytine bağlı turizm faaliyetleri bakımından önemli fırsatlara sahip. Turizm, Milas'ta kömüre alternatif olabilecek dikkate değer ekonomik faaliyet alanlarından biri. Santrallerde çalışan gençlerin santrallerin kapatılması durumunda çalışmayı en çok tercih ettikleri sektörlerin başında turizm geli-

yor. Muğla genelinde iklim değişikliğini tırmandıran ve iklim krizine dirençsiz konvansiyonel turizm pratikleri hakim olsa da, Milas'ta hem bu sektörün yeni kurulacak olması hem de mevcut kültürel ve doğal olanaklar nedeniyle ekolojik ayak izi düşük ve iklim değişikliğine dirençli ekoturizm açısından büyük bir potansiyel barındırıyor.

Milas'ta, coğrafi özellikleri nedeniyle farklı birçok turizm türünü ve faaliyetini gerçekleştirme olasılığı bulunuyor. Bunlar arasında öne çıkan turizm seçenekleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Zeytincilik yöresi olması, AB coğrafi işaretli zeytinyağı, bölgede mevcut anıt zeytin ağaçları gibi özellikleri nedeniyle zeytin/zeytinyağı turizmi,
- Milas'ta yer alan mineral değerleri yüksek jeotermal kaynakları bölgede wellness turizmi,
- Milas'ın sınırları içerisinde bulunan birçok

Servet Dilber, CAN Europe, 2018

tarihi eser ve antik kent sayesinde tarih turizmi,

- 120 kilometre uzunluğunda bir kıyı şeridine sahip olması sebebiyle deniz turizmi,
- Bölgede bulunan sulak alanlar ve mağaralarla geliştirilebilecek kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık ve mağaracılık turizmlerinin yanı sıra bu bölgelerde oluşturulacak rotalarla kampçılık ve yürüyüş turizmleri,

Milas yukarıda sayılan faaliyet alanları sayesinde bir ekoturizm alanı olabilecek potansiyele sahip.

Turizmin gelir kaynağı olması konusuna Milaslılar bazı çekincelerle birlikte olumlu yaklaşıyor. Çekinceler genellikle konvansiyonel turizmin bölgeye verdiği ekolojik hasara, bölgedeki sosyal ve kültürel yaşamı etkilemesine ve bu turizm modelinin başka gelir modellerine zarar vermesine dair. Planlı ekoturizm faaliyetleri bölgede, iklim ile barışık, ekolojik ayak izi düşük ve sosyal adaleti önceleyen alternatif bir yaklaşımla değerlendirildiği sürece bu olumsuz etkilerin önüne geçilebileceği öngörülüyor.

Tarım ve bitkisel üretim

Muğla'daki toplam tarım arazilerinin yaklaşık üçte biri Milas'ta yer alıyor. 2018 verilerine göre, Milas'ta toplam 760.765 dekar tarım arazisi var; bunun 543.674 dekarını meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin yetiştirildiği alanlar oluşturuyor. Bölgedeki tarım topraklarının %71'i meyvecilik alanı, %21'i tarla arazisi, %6,5'i sebze ekim alanı olarak kullanılıyor. Meyvecilik alanlarının da %98 ile neredeyse tamamı zeytinlik. Tarımsal üretim, ağırlıklı olarak köylülerin sahibi olduğu küçük arazilerde yapılıyor. Toprağı olmayan köylüler ise diğerlerinin toprağında yevmiye karşılığında tarımsal üretime katılıyorlar.

Milas'ta tarımsal üretim başlığı altında karşılaşılan sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Kömür madenleri ve termik santrallerden kaynaklanan çevre kirliliği ve ekolojik tahribat nedeniyle verimliliğin düşmesi,

- Girdi maliyetlerinin yüksek olması,
- İklim değişikliğinin sebep olduğu kuraklık,
- Ürünlerde verimliliği ve kaliteyi olumsuz yönde etkileyen zararlılar,
- Gençlerin tarım sektöründe çalışmak istememesi.

Milas'ta yerel halk yaşamakta olan tüm sorunlara rağmen tarım üretiminin devamından yana bir tavır sergiliyor. Milas'ın "kömürsüz" hâle gelmesinin en çok -zeytinciliği de kapsayacak şekilde- tarım üretiminde olumlu sonuçlar doğurması bekleniyor. Tarımdan elde edilen kazançların yükselmesiyle beraber gençlerin de tarım sektörüne ilgisinin artabileceği düşünülüyor. Hali hazırda yetiştirilmekte olan tarım ürünlerinin verimliliğini artırmaya yönelik atılacak adımlara ek olarak katma değeri yüksek yenilikçi ürünlerin yetiştiriciliğinin yapılması ve organik tarımın öne çıkarılması da Milas'ta tarımdan elde edilen gelirleri artırabilir.

Yenilenebilir enerji

Milas ve çevresinin toplam güneş enerjisi değeri 1587 kWh/m²yıl olarak hesaplanıyor. Bu değer, 1527 kWh/m²yıl olduğu kaydedilen Türkiye ortalamasının üzerinde. Milas'ta 1. derece güneş yoğun bölgede yer alan Dağpınar, Pınarköy ve Çakıralan mahalleleri ile Bencik Mahallesi ve Yayla Mahallesi'nin civarındaki tarım yapılmayan düzlük alanlarda küçük ölçekli yatırımlar yapılarak bireysel güneş enerjisi sistemleri GES uygulamaları gerçekleştirilebilir. Ayrıca Karacahisar, Çiftlikköy, Pınararası, Söğütçük, Hasanlar, Kısırlar, Derince, Demirciler, Beyciler, Gökpınar, Bayır mahallelerinin civarındaki tarıma elverişli olmayan düzlük alanlarda küçük ve büyük GES yatırımları yapılabilir. Daha az güneş yoğun yerlerden Beçin, Mentеш, Baharlı, Ağaçlıhüyük, Koruköy, Akyol, Yaşyer, Avşar mahallelerinde 1 MW veya altında güce sahip lisanssız güneş enerji üretiminin yapılabilmesi tespit edilmiş durumda.

Bu arazilerin dışında Milas'ta termik santrallere bağlı olarak çalıştırılan açık madencilik kömür sahaları GES kurulabilecek potansiyel alanları oluşturuyor. Bu potansiyelin değerlendirilebilmesi için kömür madenlerinin işletmeye kapatılmasının ardından detaylı bir tespit çalışmasının yanı sıra yöre

halkının haklarını gözeterek ve ekosisteme en az müdahaleyi sağlayacak bir planlamanın yapılması gerekiyor.

Yenilenebilir enerji konusunda Milaslıların iki temel çekincesi bulunuyor. Bunlardan ilkinin güneş ve rüzgar santrallerinin tarım arazilerine ve ormanlık alanlara zarar vermesinden duyulan endişeler. İkinci çekince ise yenilenebilir enerji sektörünün bölgede yeterli düzeyde istihdam sağlamayacağı yönünde. Tüm bu çekincelere rağmen yenilenebilir enerji tesisleri tarım arazilerinin dışındaki yerlerde kuruldukları sürece Milaslılar tarafından kabul görüyor.

Ekosisteme uyumlu, tarım faaliyetlerini engellemeden, yöre halkının katılımıyla oluşturulmuş planlara dayanan yenilenebilir enerji santrallerinin Milas'ta adil geçişin gerçekleştirilmesine katkı yapması beklenebilir. Yenilenebilir enerji santrallerinde üretilen enerjinin en büyük faydalarından biri zeytincilik, turizm gibi sektörlerdeki işletmelerin enerji ihtiyacının daha ucuz ve temiz bir şekilde karşılanacak olması ve böylelikle enerji harcamalarının azaltılması olarak düşünülebilir. Yerelin ihtiyacının karşılanması ve yerel halkın ucuz ve temiz enerjiye erişiminin sağlanması da yenilenebilir enerji santrallerinin sağlayacağı faydalardan bir diğeri olarak öne çıkıyor.

Halıcılık

Milas'ta yerel halkın geçimine katkı sağlayacak başka ekonomik faaliyetler de bulunuyor. Bunlar arasında yer alan **halıcılık**, Milas'ın önde gelen geleneksel faaliyetlerinden biriyken bugün neredeyse hiç yapılmıyor. Oldukça iyi gelir getiren geleneksel Milas halıları, hammaddesinin yüksek fiyatlara temin edilmesi, zor ve uzun süren üretim süreçleri ve piyasada maliyetleri karşılamayan fiyatlara alıcı bulması sebebiyle makine ve fabrika halılarıyla rekabet edemez hâle geldi. Buna rağmen Milas halıcılığı; üretimde tamamen doğal hammadde ve yöntemler kullanılmasıyla, otantik bir ürün olmasıyla ve Milas'ın yerel kültürünü yansımasıyla değerini hâlâ koruyor. Halıcılıktan elde edilen gelirlerin sağlanacak teşvik, destek ve eğitim programları sayesinde artırılması mümkün. Yerel düzeyde yeni tip kooperatif yapıları gibi üretim örgütlenmeleri ve yeni pazarlama yöntemlerinin kullanılması da halıcılığın gelir getirici bir faaliyet olmasında etkili olabilir.

Orman ürünleri

Orman ürünleri, oldukça zengin bir orman varlığına sahip Milas'ta köylülerin yaşamlarında önemli bir yer tutuyor. Köylüler, ormanlarda yetişen çeşitli meyveleri kendi tüketimleri için toplayıp kullanıyorlar. Ancak, odun dışındaki orman ürünleri yöre halkı tarafından gelir getirici ekonomik bir değer olarak görülüyor. Toplanan defne, kekik, adaçayı gibi ekonomik değeri olan ürünler bölgede bu ürünleri işleyecek tesislerin bulunmaması nedeniyle işlenmeden bölge dışına satılıyor. Bu durum da gelir kaybına yol açıyor. Son yıllarda sayısı artan kontrol dışı yangınlar nedeniyle geniş ormanlık alanların tahrip olması da bu ürünlere erişimi zorlaştırıyor. Orman ürünlerinin yerel ekonomiye ve Milaslıların geçimlerine katkısının olabilmesi için bölgede bu ürünlerin işleneceği tesislerinin kurulması ve katma değeri yüksek ürünlerin bölgede üretilerek satılması gerekiyor. Bunun yanı sıra zirai çalışmalar yoluyla ürünlerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi, ürünlerin ekonomik değerinin belirlenmesini sağlayacak fizibilite çalışmalarının yapılması ve yangın alanlarının rehabilitasyonu orman ürünlerinin yerel ekonomiye katkı sağlayacak şekilde ekonomik değere dönüşmesini sağlayabilir.

SONUÇ / DEĞERLENDİRME

“Kömürün Ötesinde Milas” raporu, kömür sektörünün yarattığı çevre adaletsizliklerinin yoğun biçimde yaşandığı Milas’ta, adil geçişin mümkün olduğunu ortaya koyuyor. Adil geçiş, iklim mücadelesi kapsamında dünya genelinde hızla yayılan ve kabul gören bir kavram. Bugün adil geçişi sendikaların, iklim ve ekoloji hareketlerinin yanı sıra devletler, özel sektör ve pek çok farklı kurum ve kuruluşlar gibi birçok aktör savunuyor. Küresel olarak da adil geçiş yaklaşımları iki temel amaç üzerinde ortaklaşıyor: **Fosil yakıtlardan çıkılarak yenilenebilir enerji kaynaklarına geçilmesi ve bu geçişin kimseyi geride bırakmadan gerçekleştirilmesi.** Daha somut bir ifadeyle, adil geçişin ana amacı, halihazırda sosyal ve bölgesel gruplar arasında eşitsizlikleri derinleştiren, ciddi yükler yaratan iklim değişikliğini durdurmak için elzem olan enerji geçişi sırasında tüm sektörlerde yaşanacak değişikliklerden dolayı iklim krizinden etkilenmekte olan çalışanların ve kömüre bağlı toplulukların geçiş süreciyle birlikte de ek yüklerle karşılaşmaması, daha fazla zarar görmemesi, enerji geçişi sürecinin sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda adaleti sağlayarak tamamlanması. Buna bağlı olarak, enerji geçişi sırasında işlerini kaybedecek olanlara yönelik bir dizi politika ve düzenlemenin hayata geçirilmesi savunuluyor.

Hem enerji geçişinin başarıyla gerçekleştirilmesi hem de adil geçiş politikalarının etkin biçimde uygulanması için yerel halkın isteği ve desteği oldukça önemli bir unsur. Toplumsal desteğin olması, uygulanacak politika ve eylemlerin sahiplenilmesine, bunların toplumun aktif katılımıyla oluşturulmasına ve uygulanmasına zemin hazırlayacaktır. Türkiye’nin kömür

bölgelerinden Milas ve çevresinde de yöre halkının kömürü istemediğini, kömürsüz bir yaşama özlem duyduğunu ve geçimlerini kömür sektörü dışında kalan kaynaklardan sağlamak istediğini görüyoruz.

Milas’ta yerel şart ve ihtiyaçlara göre şekillenen adil geçiş sürecinin olası temel ilke ve eylemleri şöyle sıralanabilir:

Çok ölçekli, disiplinlerarası, bütüncül planlama: Geçişin ilk aşamasını, kömürden çıkışa dair siyasi iradenin ortaya konulması, bağlayıcı dönüm noktaları ile hedefleri içeren uzun vadeli bir vizyonun belirlenmesi ve dönüştürücü eylemlerin kapsayıcı, kapsamlı ve ayrıntılı yol haritalarıyla tasarlanması oluşturuyor. Merkezi bir siyasi yapıya sahip Türkiye’de yerelde uygulanmaya konulacak adil geçiş programının planlanması ve yerel, bölgesel ve ulusal ölçekteki politikaların, yatırım ve kalkınma planlarının birbiriyle uyumlu ve birbirini tamamlar hale getirilmesi önem taşıyor. Bu planlamada farklı ölçeklerde yer alan merkezi hükümet, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Milas Belediyesi, sendikalar, meslek odaları, üniversite ve eğitim kurumları, sivil toplum gibi çok sayıda sosyal ortağın alacağı roller ve bu sürecin koordinasyonunun detaylı biçimde planlanması gerekiyor.

Sosyal diyalog ve katılımçılık: Adil geçişin hedefindeki kesimlerin karar alma süreçlerine aktif olarak katılımı, uygulamaya konulacak politika ve eylemlerin bu grupların ihtiyaç, talep ve isteklerine göre şekillenmesini sağlarken sürecin aşağıdan yukarıya doğru demokratik biçimde işlenmesini sağlıyor. Buna yönelik

İkizköylüler çeşitli eylemler düzenleyerek seslerini duyurmaya çalışıyor. / Foto: Nisan 2022 Zeytin Hayattır Mitingi

olarak adil geçiş programlarında hükümetler/politika uygulayıcıları, işverenler ve sendikalardan oluşan üç ayaklı sosyal diyalog mekanizması yaygın biçimde kullanılan mekanizmalardan. Milas'ta sendikalar, çevre hareketi temsilcileri, kooperatifler gibi yöredeki işçilerin ve çiftçilerin temsil eden ya da onların haklarının savunuculuğunu yapan oluşumlarla beraber doğrudan yöre halkının karar alıcılar ve işverenlerle buluşturacak kapsamlı bir sosyal diyalog mekanizmasının kurgulanmasına ihtiyaç bulunuyor.

Kapsayıcılık: Adil geçiş sürecinin etkin biçimde yürütülebilmesi için geçişin kömüre bağlı toplulukların bütününe içermesi önem taşıyor. Bununla birlikte, kömürden etkilenen topluluklara bağlı tüm grup ve bireylerin çevre adaletsizliklerinin sonuçlarından aynı derecede etkilenmediği, bu topluluklar içerisinde toplumsal cinsiyet, yaş, engellilik durumu gibi faktörlerin de etkisiyle daha yüksek seviyede ve kapsamda adaletsizliklere maruz kaldığı biliniyor. Bu topluluklar içerisinde birden fazla dezavantajı ve adaletsizliği yaşamakta olanların varlığının kabulü ve bu grupların ihtiyaç ve taleplerinin tanınması adil geçişin önemli bir boyutunu oluşturuyor.

Yeni tesislere yatırım: Milas'ta alternatif sektörlerin geliştirilmesi ve yeni işlerin oluşturulabilmesi için gerekliliklerden bir tanesi özellikle zeytincilik ve turizmdeki tesis açığının kapanmasına yönelik

yatırımların yapılması. Her yıl Milas dışına satılan yaklaşık 20 bin ton zeytinin bölgede işlenmesi ve zeytinyağı üretiminde kullanılması için kurulacak 50 zeytin işleme, 5 sabun-şampuan üretim tesisi ve 15 zeytinyağı üretim tesisinde toplam 685 kişiye iş imkanı yaratılabilir.

Beceri-bilgi edindirme/yenileme eğitim programları: Milas'ta kömüre alternatif oluşturan sektörlerin hemen hepsi yöre halkının geleneksel geçim kaynağı durumunda. Yörede, halıcılık dışındaki alanlarda faaliyetler sürüyor. Kömür madenlerinde ve termik santrallerde çalışanların büyük çoğunluğunun hanelerinde bu faaliyetler, gelirlerini destekleyecek biçimde yürütülüyor; kömür sektöründeki işlerde çalışanlar ise kısmi de olsa bu faaliyetlere katılıyor. Bu da yöre halkı arasında zeytincilik, arıcılık, hayvancılık gibi alanlar üzerine geniş bir bilgi birikiminin ve deneyimin olduğuna işaret ediyor. Diğer yandan, iklim değişikliği, piyasa koşulları gibi etkenler nedeniyle zeytincilik ve arıcılık alanında yeni üretim yöntemlerinin yöreye uygun biçimde geliştirilmesi ve uygulanması gerekiyor. Bu nedenlere bağlı olarak zeytincilik ve arıcılıktan elden edilen verimliliğin, katma değer ve gelirlerin artırılması, bu alanlarda ekolojik ayak izinin düşük ve doğaya uyumlu üretimin yapılabilmesi için geleneksel bilgilerle bilime dayalı modern yöntemleri harmanlayan beceri ve bilgi

edindirme/yenileme eğitim programlarına ihtiyaç bulunuyor.

Yeni ve demokratik örgütlenme biçimleri: Zeytincilik, arıcılık gibi tarımsal üretim alanlarında küçük üreticilerin ve hizmet sektörünün altındaki turizmde çalışanlarının haklarının korunması, güvencelerin sağlanması ve gelirlerin yükseltilmesi bu alanların ana geçim kaynağı olarak tercih edilmelerinin önünü açabilir. Üretimde ve işyerinde demokrasiyi sağlayacak katılımcı örgütlenme biçimlerinin hayata geçirilmesi bunları sağlamanın önemli bir adımı. Örneğin, halihazırda zeytin üreticilerinin ve arıcıların ürünlerini doğrudan tıpancılar satmaları gelir kaybı yaşamalarına neden oluyor. Oysa yatay ilişkiler üzerine kurulmuş, katılımcılık ilkesine bağlı olarak demokratik karar alma süreçlerinin işletildiği tüketicilere doğrudan ulaşan, sosyal inovasyona açık, ürünlere katma değer sağlamayı hedefleyen ve aynı zamanda sosyal dayanışma, karşılıklılık pratiklerini içeren yeni tip üretim örgütlenmeleri sayesinde üreticiler ürünlerini farklı pazarlama tekniklerini de kullanarak gelirleri daha çok kendilerine kalacak biçimde tüketicilere ulaştırılabilir.

Yerel ürünlerin niteliğinin ve marka değerinin iyileştirilmesi: Milas Zeytinyağı, AB Cİ tescil belgesine sahip. Bununla birlikte Milas ve çevresindeki zeytinliklerin çoğunluğunda kimyasal ilaç kullanımının olmaması bölgede organik üretim yapılmasına imkan tanıyor. Bu iki özellik Milas zeytin ve zeytinyağının hem Türkiye hem de yurtdışına pazarında oldukça önemli bir potansiyele sahip olmasını sağlıyor. Üretim, depolama ve nakliyede Cİ tescilinin ve organik tarımın gerektirdiği standartların uygulanması hâlinde zeytin ve zeytinyağından elde edilen katma değer yükselmesi, gelirlerin artması ve yeni işlerin yaratılması olası. Benzer şekilde şekilde Milas'ta üretimi yapılan Muğla'nın çam balı da Cİ tescil belgesine sahip. Dünya genelinde çam balı üretiminin Milas'ı da içine alan bölgede yapılması oldukça yüksek katma değer sağlayabilecek bir ürüne sahip olduğu anlamına geliyor. Üretim, depola-

ma ve nakliye aşamalarının Cİ tescilinin gerektirdiği standartlara uygun biçimde yürütülmesi Milas'taki arıcılık ürünlerinin kalitesini ve marka değerini artırmayı sağlayacak. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi gibi bölgede yer alan eğitim ve araştırma kurumlarının yanı sıra bu konularda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarının işbirliğinde araştırma-geliştirme merkezlerinin kurulması da bölgede yetiştirilen ürünlerin kalitesinin ve üretim yöntemlerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Yenilikçi ve ekolojik yaklaşım: Tarımsal üretimde ekolojik ayak izi yüksek endüstriyel üretim anlayışının yerine doğal yöntemlerin tercih edilmesi, doğa ile uyumlu bir anlayışın geliştirilmesi ve biyoçeşitliliği, ekolojik dengeyi ve iklimi gözeten yöntemlerin kullanılması gerçek anlamda bir sürdürülebilirliğin sağlanması için önem taşıyor. Ayrıca sahip olduğu doğası ve kültürel-tarihi varlıklarıyla Milas, konvansiyonel kitle turizminin hakim olduğu Muğla'nın diğer ilçelerinden farklı olarak faaliyetlerin tüm seneye yayıldığı, doğal kaynaklara baskı altına almayan, ekolojik dengeyi ve biyoçeşitliliği gözetilen, iklim dostu, aşırı yapılaşmaya neden olmayan ekolojik turizm (ekoturizm) merkezi olma potansiyeli taşıyor.

40 yılı aşkın süredir Milas'ta kömür sektörünün yol açtığı yıkım devam ederken kimsenin geride kalmadığı, doğayla barışık iklim dostu bir Milas'ın hayali uzak değil. Nasıl bir gelecekte yaşayacağımız kurduğumuz hayallerle, değişim arzumuzla ve bu arzu etrafında bir araya gelerek ortaya koyacağımız irademizle şekillenecek. Bu raporun amacı da başta Milaslılar olmak üzere herkesi kömürün ötesinde bir Milas'ın hayalini kurmaya davet etmek. Raporun bunun sadece bir hayal olmadığını; bu hayalin mümkün olduğunu bölgedeki somut fırsatları değerlendirerek gösterdiğine inanıyoruz.

Umarız rapor, kömürün hüküm sürmediği bir Milas için verilmekte olan mücadelelerin güçlenmesine ve gerek Milas'ta gerekse de Türkiye'de adil geçiş için somut politikalar geliştirilmesine katkı sağlar.

Kömürün Ötesinde
Milas

komursuzmilas.org